

de mos

Jaargang 31
Juli/Augustus 2015

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

7

NIDI

inhoud

- 1 **Haagse Oost-Europeanen blijvers of niet?**
- 4 **Kinderen en hun gescheiden vaders in vier Europese landen**
- 7 **Moderne klaagliederen**
- 8 **Meer vluchtelingen dan ooit**

Foto: Roel Wijnants/Flickr

Haagse Oost-Europeanen blijvers of niet?

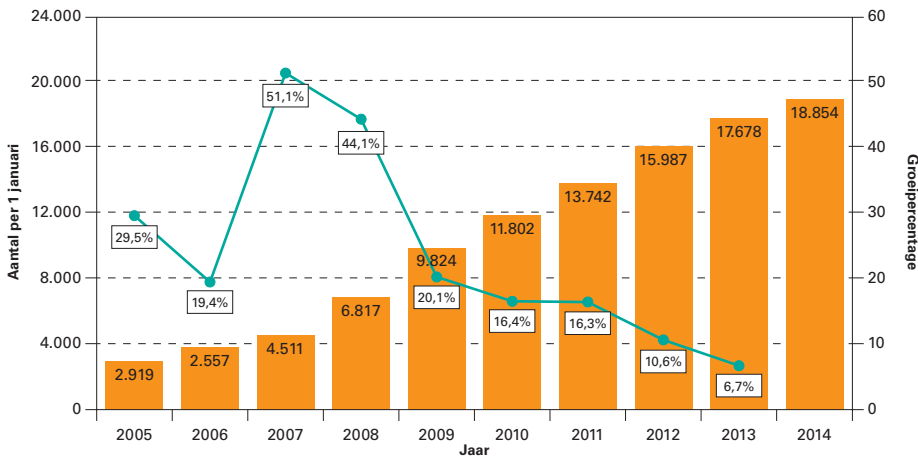
SANNE PRONK

De Haagse bevolking is de afgelopen jaren gegroeid. Een belangrijk deel van deze groei bestaat uit Oost-Europeanen. Bij binnenkomst zijn Haagse Oost-Europeanen door de jaren heen relatief jong en voornamelijk alleenstaand of samenwonend zonder kinderen. Naarmate men langer in Den Haag verblijft, verandert dat naar samenwonend en van samenwonend naar samenwonend met kind(eren). De blijvers zijn na ongeveer zes jaar wat woon- en huishoudenssituatie betreft niet meer te onderscheiden van de gemiddelde Hagenaar.

Sinds 2008 groeit de Haagse bevolking sneller dan werd voorzien. In 2008 telde Den Haag bijna 476 duizend inwoners. De mijlpaal van 500 duizend inwoners werd in september 2011 bereikt. Inmiddels is de Haagse bevolking verder gegroeid tot bijna 516 duizend inwoners per 1 januari 2015. De sneller dan verwachte toename is vooral terug te voeren op het feit dat de buitenlandse migratie landelijk veel groter is geweest dan door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) was voorzien. Deze trendbreuk treedt vooral op bij migranten afkomstig uit diverse Oost-Europese (kandidaat) landen van de Europese Unie (EU) en is ook van betekenis voor Den Haag. In 2005 telde Den Haag op basis van nationaliteiten 2.919 inwoners afkomstig uit één van de Oost-Europese landen. Deze groep is gegroeid tot 18.854 per 1 januari 2014 (figuur 1). De totale Haagse bevolkingsgroei van 2005 tot en met 2014 bestaat per saldo voor 42 procent uit personen met een Oost-Europese nationaliteit.

Om de aanwas, het verloop en de integratie van deze Haagse Oost-Europeanen beter te begrijpen kunnen de volgende vragen worden gesteld: wie zijn deze migranten, waar wonen ze, hoe wonen ze en blijven ze permanent in Den Haag? Kortom, hoe ziet de ontwikkeling van deze bevolkingsgroep er in Den Haag uit? Inzicht in deze demografische ontwikkelingen kan helpen om het beleid (bijvoorbeeld rondom huisvesting) daar beter op te richten. Voor de gemeentelijke bevolkingsprognose die jaarlijks wordt opgesteld is de ontwikkeling van de Haagse Oost-Europese groep een

Figuur 1. Groei van het aantal Oost-Europeanen in Den Haag*, 2005-2014

* Personen met een nationaliteit van een van de volgende landen worden meegenomen in de definitie van Oost-Europeaan: Bosnië en Herzegovina, Bulgarije, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Montenegro, Polen, Roemenië, Servië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

Bron: Den Haag/DPZ/Bewerking DSO/PSO.

zeer belangrijke factor. Meer inzicht in hoe deze groep zich binnen Den Haag ontwikkelt draagt daarom bij aan een betere en meer betrouwbare prognose.

Groei, vestiging en vertrek van Haagse Oost-Europeanen

De Haagse Oost-Europeanen zijn in 2014 voor bijna de helft afkomstig uit Polen. Daarnaast vormen de Haagse Bulgaren inmiddels ook een grote groep. In de periode 2005-2014 is deze groep toegenomen van 6 procent tot bijna een kwart van de Haagse Oost-Europeanen. Qua leeftijd en geslacht zijn er wel verschillen waar te nemen tussen deze Polen en Bulgaren. Haagse Polen zijn gemiddeld jonger (27,8 jaar) dan de Haagse Bulgaren (30 jaar). Beide groepen zijn aanzienlijk jonger dan de overige Hagenaars die een gemiddelde leeftijd hebben van 38,5 jaar. Het is logisch dat de Haagse Oost-Europeanen jonger zijn omdat het hier vooral om arbeidsmigranten gaat die pas de afgelopen tien jaar zijn gearriveerd. Haagse Oost-Europeanen tellen net iets meer vrouwen dan mannen. Dat er meer vrouwen dan mannen zijn binnen de Haagse Oost-Europeaan-

se populatie mag in het licht van de geschiedenis van arbeidsmigratie best opmerkelijk worden genoemd. Eerdere arbeidsmigratie naar Nederland (bijvoorbeeld door Turken en Marokkanen) bestond in het begin uitsluitend uit mannen. Bij deze groepen vond pas later gezinshereniging plaats. Ook uit onderzoek naar recente migratie uit de Midden- en Oost-Europese landen, inclusief Bulgarije en Roemenië, blijkt dat bij tijdelijke migratie het aandeel mannen groter is dan dat van vrouwen, terwijl bij langdurige migratie het aandeel vrouwen groter is.

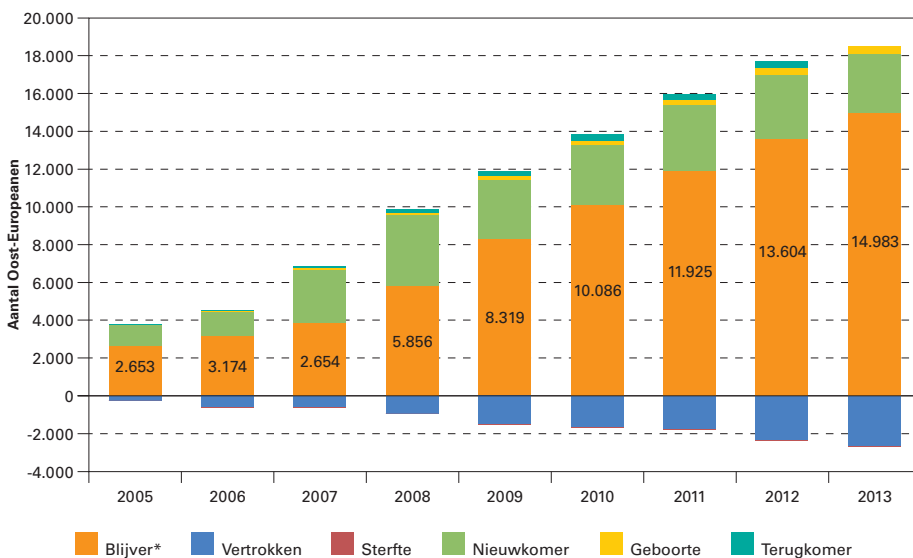
De groei van de Haagse Oost-Europeanen bestaat uit verschillende componenten. Elk jaar vestigen zich Oost-Europeanen in Den Haag, vertrekken er mensen, worden er kinderen geboren en sterft ook een beperkt aantal mensen uit de groep; het grootste deel van de groep betreft echter blijvers. Onder blijvers verstaan we de mensen die bijvoorbeeld in op 1 januari 2013 in de Haagse Basisregistratie Personen (BRP) waren ingeschreven en dat ook op 1 januari 2014 waren. Figuur 2 laat het verloop van de groei zien. Er waren bijvoorbeeld op 1 januari 2014 in totaal 18.854 Oost-Europeanen woonachtig in Den Haag (zie figuur 1). Hiervan waren er 14.983 blijvers (zie figuur 2). Dit wil zeggen dat er 14.983 Oost-Europeanen op 1 januari 2014 aanwezig waren die er op 1 januari 2013 ook waren.

Figuur 2 laat ook zien dat een aanzienlijk aantal Oost-Europeanen Den Haag weer verlaat. In 2013 waren dat er 2.683. Gemiddeld genomen is de jaarlijkse vertrekkans 1 op 5 voor deze groep. De vertrekkans neemt af naarmate mensen langer gevestigd zijn in Den Haag. Na vijf à zes jaar is de vertrekkans gedaald tot ongeveer 5 procent. Na vijf jaar is meer dan de helft van de binnengekomen Oost-Europeanen nog steeds aanwezig in Den Haag. Aangezien de vertrekkans na vijf jaar erg laag is, lijkt het aannemelijk dat de meerderheid van de na die periode nog aanwezige Oost-Europeanen zich permanent heeft gevestigd in Den Haag. Wanneer er gekeken wordt naar de vertrekkans van de nieuwkomers uit Polen (zie figuur 3) blijkt dat zij een aanzienlijk kleinere kans hebben (9,7%) om weer te vertrekken dan de overige Haagse Oost-Europeanen (15,6%). Van de vertrekkers blijken 2 van de 3 terug te gaan naar Oost-Europa. Een kwart vestigt zich elders in Nederland, waarvan de helft elders in de regio Haaglanden. Er vertrekken meer mannen dan vrouwen. Alleen bij de Polen is er maar een klein verschil in de vertrekkans tussen mannen en vrouwen.

Huishoudensontwikkeling

Het aantal Oost-Europese huishoudens in Den Haag groeide van bijna 2.100 in 2005 naar 10.850 in 2014. Bijna de helft van de Oost-Europeanen komt als alleenstaande in Den Haag aan. Vijf jaar na aankomst blijkt nog maar een kwart alleen te wonen. Iets minder dan de helft komt Den Haag binnen als samenwonend zonder kinderen. Ongeveer 10 procent komt als huishouden mét kinderen naar Den Haag. De alleenstaanden die in Den Haag blijven wonen gaan na verloop van tijd voor een deel samenwonen (figuur 4).

Figuur 2. Het verloop van het aantal Oost-Europeanen in Den Haag per groeicomponent, 2005-2013

* Blijvers zijn degenen die aanwezig zijn op 1 januari van het jaar én op 1 januari van het daaropvolgende jaar.

Bron: Den Haag/DPZ/Bewerking DSO/PSO.

Van de samenwonenden zonder kinderen die in Den Haag blijven wonen, krijgt een deel kinderen. Het percentage samenwonenden zonder kinderen neemt daarmee af. Acht jaar na binnenkomst bestaat nog een kwart van de Haagse Oost-Europese huishoudens uit dit huishoudens-type.

Door deze huishoudensvorming neemt het aantal en aandeel samenwonenden met kinderen door de jaren heen gestaag toe. Na acht jaar bestaat bijna de helft van de Haagse Oost-Europese huishoudens die in Den Haag zijn gebleven uit een huishouden met kind(eren). Voor het grootste deel zijn dit samenwonende paren met kinderen. Oost-Europeanen met een partner hebben meestal een partner van dezelfde nationaliteit. Dit geldt vooral voor Polen en Bulgaren (respectievelijk 82% en 85%). Bij de overige Oost-Europeanen is het percentage met partner uit hetzelfde land met 63 procent een stuk lager dan bij de Polen en Bulgaren. Zij hebben dan ook vaker een Nederlandse partner of een partner met een andere afkomst dan Oost-Europa.

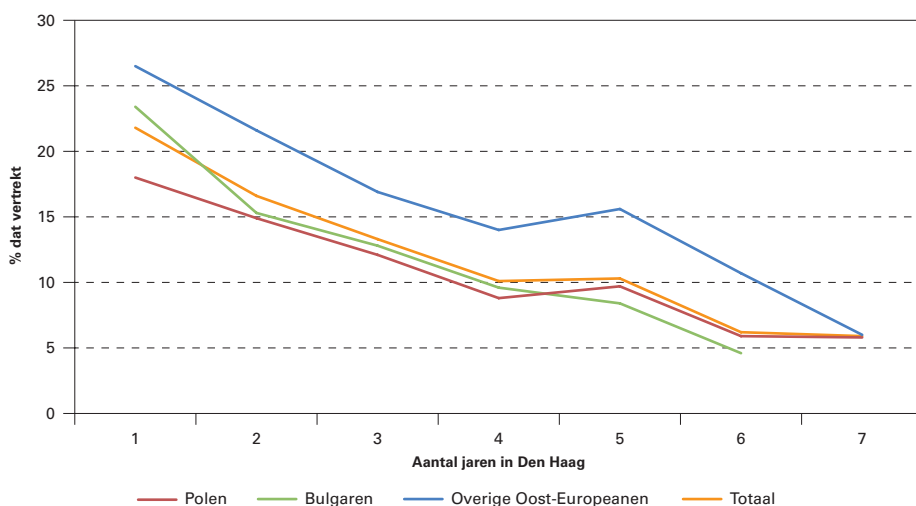
Woonsituatie

De Haagse Oost-Europeanen wonen voornamelijk in portiekwoningen, meestal in de particuliere huursector. Maar bij langer verblijf neemt het aandeel sociale huurwoningen en ook het aandeel koopwoningen toe. In bijna elke Haagse wijk woont wel een aantal Oost-Europeanen, maar er is duidelijk sprake van concentratie. Meer dan de helft van de Haagse Oost-Europeanen woont in een beperkt aantal wijken zoals het Valkenboskwartier, Transvaalkwartier, Regentessekwartier, Schildersbuurt, Rustenburg en Oostbroek, en Laakkwartier en Spoorwijk. In 2014 woonde 1 op de 5 Haagse Oost-Europeanen in Laakkwartier en Spoorwijk.

Er is geen enkele wijk waar een de meerderheid van de bevolking bestaat uit Oost-Europeanen (figuur 5), maar er is wel een duidelijke ruimtelijke concentratie waar te nemen in de wijken Laakkwartier en Spoorwijk, Transvaalkwartier en Rustenburg en Oostbroek. In de wijk waar de meeste Haagse Oost-Europeanen wonen (Laakkwartier en Spoorwijk) heeft 1 op de 10 inwoners een Oost-Europese nationaliteit. Wijken waar veel Oost-Europeanen wonen zijn wijken van direct voor en na de oorlog, in de buurt van het centrum, met relatief veel particulier bezit en relatief veel bewoners met een buitenlandse achtergrond.

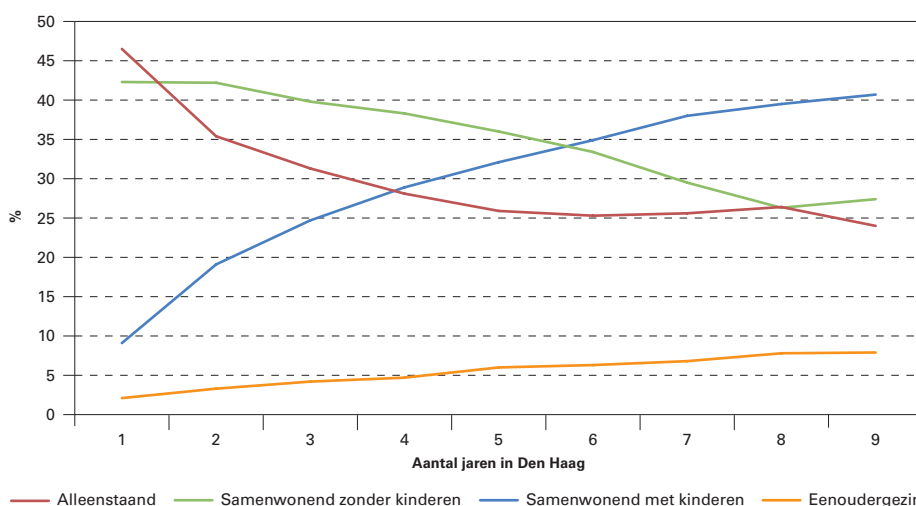
Elk jaar verhuist tussen de 8 en 10 procent van de Haagse bevolking naar een ander adres binnen de stad. Bij de Haagse Oost-Europeanen ligt dat percentage flink hoger, namelijk tussen de 14 en 17 procent. Dat wil zeggen dat de Haagse Oost-Europeanen mobieler zijn dan de gemiddelde Hagenaar. Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen. De kans dat Oost-Europeanen verhuizen neemt af naarmate ze hier langer wonen. Na zeven jaar blijft de kans dat men verhuist stabiel. Deze is dan gelijk aan het Haagse gemiddelde (8 procent). De verhuizingen vinden vooral plaats binnen de wijken waar de grootste aandelen Oost-Europeanen wonen. Naarmate men langer gevestigd is in Den Haag veranderen de verhuispatronen. Na acht jaar aanwezigheid verhuizen

Figuur 3. Jaarlijkse vertrekkansen van Oost-Europeanen in Den Haag naar aantal jaren woonachtig in Den Haag, 2006-2014

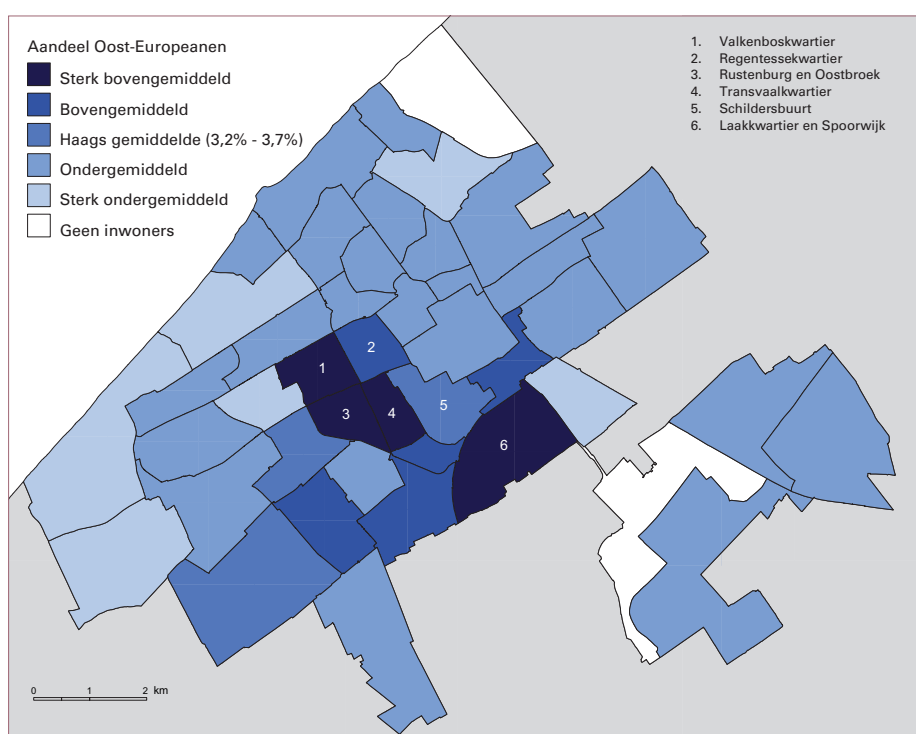
Bron: Den Haag/DPZ/Bewerking DSO/PSO.

Figuur 4. Ontwikkeling van de huishoudenssituatie van de nieuwkomers uit Oost-Europa naar aantal jaren woonachtig in Den Haag, 2006-2014

Bron: Den Haag/DPZ/Bewerking DSO/PSO.

Figuur 5. Het aandeel Oost-Europeanen per wijk in Den Haag, 2014

Bron: DHIC/DPZ.

Haagse Oost-Europeanen ook naar de Vinex-wijken zoals Wateringse Veld en Ypenburg. Naarmate men hier langer woont wordt er ook steeds meer huisvesting gevonden in de sociale huursector en in koopwoningen. Dit duidt erop dat een deel van de Haagse Oost-Europeanen wooncarrière maakt en zich qua verhuisgedrag gedraagt als de rest van de Haagse bevolking.

Conclusie

In grote lijnen kunnen twee groepen Oost-Europese migranten worden onderscheiden: de blijvers en de vertrekkers. De helft van de nieuwkomers uit deze regio is na vijf jaar weer uit Den Haag vertrokken en blijven dus relatief kort in Nederland. Van de helft die dan nog aanwezig is, is de vertrek kans na vijf jaar heel beperkt. Het lijkt erop dat de meerderheid van deze groep blijvers zich permanent vestigt in Den Haag. Naarmate ze langer in Den Haag blijven onderscheiden ze zich in demografisch opzicht steeds minder van de gemiddelde Hagenaar. Bij binnenkomst wordt vaak huisvesting gevonden in de particuliere huursector. Naarmate men hier langer woont

wordt er steeds meer huisvesting gevonden in de sociale huursector en in koopwoningen. De verhuismobiliteit van de Oost-Europeanen binnen Den Haag is de eerste jaren na binnenkomst aanzienlijk hoger dan het Haags gemiddelde. Na zes à zeven jaar is de verhuismobiliteit echter lager en stabiel op het Haagse niveau. Na ongeveer zes jaar in Den Haag te hebben gewoond blijken Haagse Oost-Europeanen zich te settelen en zich qua huishoudens- en woonsituatie en verhuisgedrag te gedragen als de gemiddelde Hagenaar.

Deze bijdrage is gebaseerd op het onderzoeksrapport: Pronk, S. (2015), *Demografisch profiel van Oost-Europeanen in Den Haag*. Gemeente Den Haag, DSO/PSO.

Sanne Pronk, Gemeente Den Haag, DSO/PSO, e-mail sanne.pronk@denhaag.nl

LITERATUUR:

- Heyma, A., E. Berkhout, S. van der Werff en B. Hof (2008), *De economische impact van arbeidsmigratie uit de MOE-landen, Bulgarije en Roemenië*. SEO-rapport nr. 2008-70. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

Kinderen en hun gescheiden vaders in vier Europese landen

MATTHIJS KALMIJN

Als ouders scheiden heeft dat vaak ingrijpende economische en sociale gevolgen. Relatief veel gescheiden moeders zijn bijvoorbeeld afhankelijk van de bijstand. Ook zijn er negatieve effecten – hoewel niet altijd even sterk en dikwijls tijdelijk van aard – op het welbevinden van zowel ouders als kind. Daarnaast kunnen de onderlinge relaties door een scheiding veranderen. De relatie tussen vader en kind lijkt dan het meest problematisch. Over dit onderwerp zijn er in Nederland nog niet veel goede gegevens. Een nieuwe studie biedt inzicht.

Foto: bored-now/Flickr

Eerdere landelijk representatieve studies onder volwassen kinderen hebben aangetoond dat gescheiden vaders, in vergelijking met gehuwde vaders, hun *volwassen* kinderen minder vaak zien, dat de relatie met hen minder hecht is, en dat zij minder steun ontvangen van hun kinderen als zij ouder worden. Harde cijfers over hoe het zit met *jonge* kinderen zijn er niet zo veel. In deze bijdrage worden gegevens gepresenteerd over het grootschalige onderzoek *Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU)* onder middelbare scholieren in vier Europese landen: Duitsland, Engeland, Zweden en Nederland. De gegevens zijn verzameld in ongeveer 100 scholen in elk land. In elke school werden twee klassen benaderd met schriftelijke vragenlijsten. Het ging in elk land om de klas waarin leerlingen 14 jaar oud zijn of worden.

Is co-ouderschap populair?

Hoe is de woonsituatie van kinderen na een scheiding? In figuur 1 zien we dat in alle landen

de meerderheid van de kinderen voornamelijk bij de moeder woont. Slechts een klein deel leeft meestal bij de vader. Is co-ouderschap een veel voorkomende woonsituatie? In het onderzoek is co-ouderschap gedefinieerd als de situatie waarin een kind ongeveer de helft van de tijd bij de moeder woont en de helft van de tijd bij de vader. Het gaat hier dus niet om een juridische definitie of om de vraag wie verantwoordelijk is voor de opvoeding, hoewel deze zaken natuurlijk samenhangen. Co-ouderschap komt veel meer voor in Zweden dan in Engeland en Duitsland. Ruim een derde van de Zweedse kinderen woont bij beide ouders terwijl dat in Engeland en Duitsland slechts om 10 procent gaat. Nederlandse kinderen zitten daar tussen in: 18 procent van hen woont afwisselend bij vader en moeder. De gegevens zijn uit 2010 en de scheidingen hebben voor dat jaar plaatsgevonden. Recente beleidswijzigingen (uit 2009), waarin co-ouderschap de standaard in de wet is geworden, hebben waarschijnlijk nog weinig effect gehad op de uitkomsten.

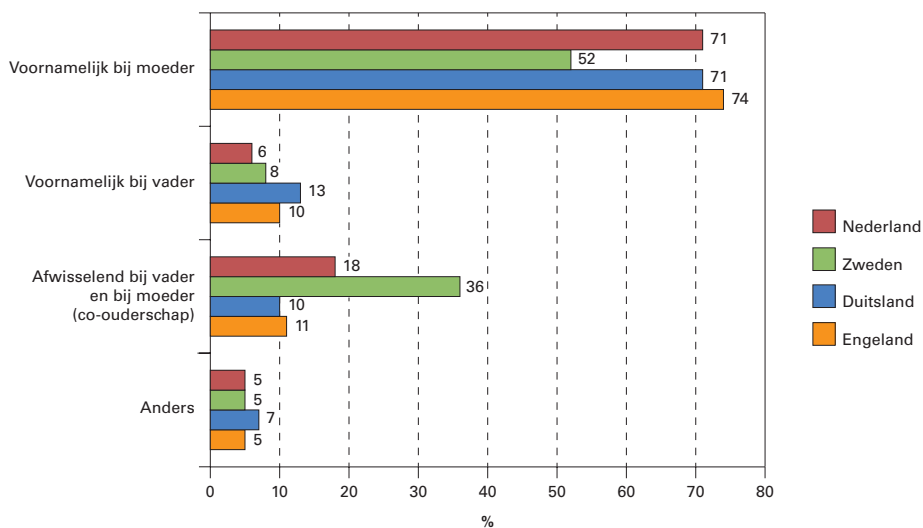
Veel en weinig contact met vader

Als kinderen niet (deels) bij de vader wonen, hoe vaak hebben zij dan contact? In figuur 2 zien we dat het beeld divers is. Een flink deel heeft wekelijks of vaker contact, maar er zijn ook veel kinderen die hun vader slechts maandelijks of minder vaak zien (zo'n 40%). Dat is natuurlijk een zeer grote verandering vergeleken met het (waarschijnlijk) dagelijkse contact ten tijde van het huwelijk. Nog opvallender is dat er een kleine maar niet te verwaarlozen minderheid is die de vader nooit ziet. In Engeland en Duitsland is dat één op de vijf kinderen en in Nederland is dat ongeveer één op de zes (14%). In Zweden komt dat het minst vaak voor. We moeten hierbij bedenken dat dit niet betekent dat er sprake is van ouderverstoting of oudervervreemding. Het kan ook zijn dat het contact verwaterd is omdat het kind of de vader (of beiden) weinig behoefte meer hebben aan contact. De scheiding kan ook op zeer jonge leeftijd hebben plaatsgevonden en dan is er meer kans dat de vader zijn eigen weg is gegaan en bijvoorbeeld een nieuw gezin heeft gevormd. De verschillen tussen de landen in de mate van contact met de uitwonende vader lopen parallel met de verschillen in woonsituatie.

Minder goede relaties

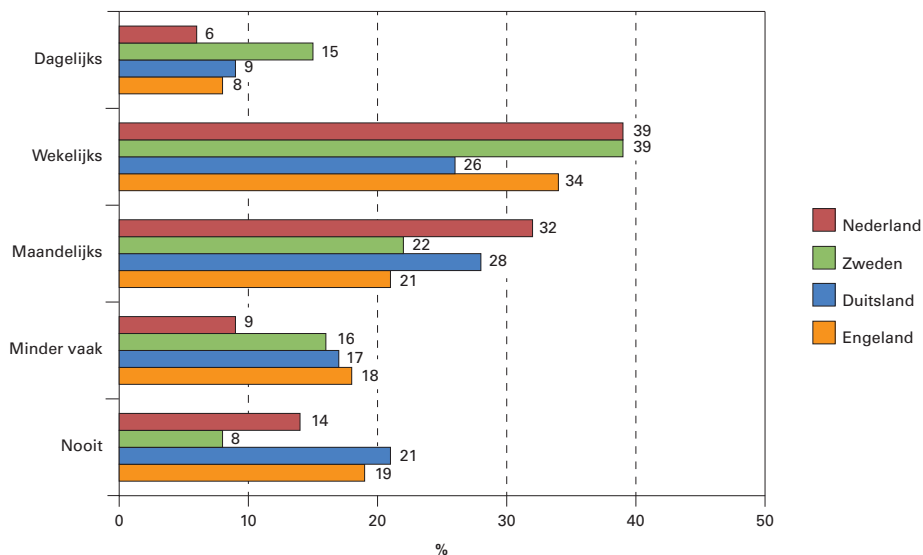
Hoe zien de kinderen de kwaliteit van de relatie met de vader als de ouders zijn gescheiden? En hoe verschilt dat met kinderen wier ouders nog bij elkaar zijn? Er is in het onderzoek aan kinderen gevraagd hoe goed zij met hun moeder en hun vader kunnen opschieten. Het goede nieuws is dat in de grote meerderheid van de gevallen het kind de relatie als goed of heel goed beoordeelt. Het slechte nieuws is dat er een niet te verwaarloze minderheid is die geen goede relatie heeft met de vader. In Nederland is dat 15 procent van de kinderen van gescheiden ouders. Onder kinderen van gehuwde ouders heeft bijna niemand een slechte (niet-goede) relatie met de vader. Kinderen van gescheiden vaders vinden ook vaker de relatie 'goed' in plaats van 'heel goed', in vergelijking met kinderen van gehuwde ouders. De verschillen tussen de landen zijn hier klein.

Figuur 1. Woonsituatie van kinderen van gescheiden ouders, 2010

Bron: CILS4EU.

Figuur 2. Mate van face-to-face contact met gescheiden vaders van kinderen die niet (deels) bij de vader wonen, 2010

Bron: CILS4EU.

In tabel 1 wordt de vader-kindrelatie in verband gebracht met de moeder-kindrelatie. Voor zowel intacte als gescheiden gezinnen geldt dat de meeste kinderen met beide ouders een goede relatie hebben. Bij de gezinnen waar dit niet zo is valt op dat het niet alleen regelmatig voorkomt dat de relatie met alleen de vader niet goed is (en die met de moeder goed), maar dat ook relatief vaak de relatie met alleen de moeder niet goed is (en die met de vader goed). In ruim 20 procent van de gevallen is één van de twee relaties verstoord. Dit laat zien dat ook moeders nadelen kunnen ondervinden van een scheiding en dat kinderen van gescheiden ouders soms de neiging hebben – al of niet onder druk – om één kant te kiezen.

Wat is de relatie tussen de contactfrequentie en de kwaliteit van het contact voor vaders die hun kinderen zien? Zoals verwacht is er een sterk positief verband – hoe beter de relatie, des te vaker is er wekelijks contact – maar het verband verschilt tussen de landen (figuur 3). In Zweden is het verband het sterkst. Als de relatie heel goed is, is er ook heel vaak contact; als de relatie niet goed is, is er

CILS4EU

CILS4EU staat voor het onderzoek *Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries*, uitgevoerd door Frank Kalter, Anthony Heath, Miles Hewstone, Jan O. Jonsson, Matthijs Kalmijn, Irena Kogan en Frank van Tubergen. De data zijn verkrijgbaar via GESIS Data Archive, ZA5353 Data file Version 1.0.0., Keulen, 2013. Schotland, Wales en Noord-Ierland namen niet deel vandaar dat de term Engeland wordt gebruikt.. Het CILS4EU project is mogelijk gemaakt door een subsidie in het kader van het NORFACE ERA NET Plus Migration in Europe-programma.

Tabel 1. Kwaliteit van de relatie van het kind met vader en moeder naar huwelijkssituatie ouders, 2010

	Ouders gehuwd/bij elkaar	Ouders gescheiden/uit elkaar
Relatie met beiden niet goed	1,0	1,4
Relatie met vader niet goed, met moeder goed	4,2	13,0
Relatie met vader goed, met moeder niet goed	3,4	7,6
Relatie met beiden goed	91,5	78,0
Totaal	100,0	100,0

Bron: CILS4EU.

Tabel 2. Factoren die samenhangen met de mate van contact van kinderen met de gescheiden vader, 2010

	Engeland	Duitsland	Nederland	Zweden
Niet-westerse allochtoon (t.o.v. autochtoon)	-	-	-	-
Moeder nieuwe partner (t.o.v. alleenstaand)	0	-	-	-
Aantal broers/zussen	0	0	0	0
Leeftijd van het kind	0	-	-	0
Dochter (t.o.v. van zoon)	-	-	-	-
Sociaaleconomische status (laag → hoog)	+	+	+	+
Moeder betaald werk (t.o.v. geen werk)	+	+	0	0

Bron: CILS4EU.

is gemeten voor alle kinderen, ongeacht waar zij wonen. Tabel 2 laat zien waarmee de contactfrequentie samenhangt. Een minteken (plusteken) laat zien dat er een negatieve (positieve) samenhang met het betreffende kenmerk is. Een 0 geeft weer dat er geen samenhang is. De leeftijd van het kind heeft bijvoorbeeld een negatieve samenhang met contactfrequentie. Dat betekent hoe ouder het kind, hoe minder contact er is. Bedenk hierbij dat er onder de oudere kinderen waarschijnlijk wat meer zittenblijvers zitten en dat het verband met leeftijd dus ook te maken kan hebben met de problemen die een kind heeft. Verder zien we dat dochters beduidend minder vaak contact hebben met hun gescheiden vader dan zonen. Dit verschil is het sterkst in Nederland. Het verschil is mogelijk te wijten aan de sterkere identificatie tussen vaders en zonen. Hoeveel broers en zussen een kind heeft hangt niet samen met het contact.

We zien eveneens een invloed van de status van de ouders, zoals afgemeten aan het opleidingsniveau van vader en moeder en hun beroepsniveau: hoe hoger de sociaaleconomische status van het gezin, des te meer contact er is met de gescheiden vader. Dit kan te maken hebben met de grotere betrokkenheid van hoogopgeleide (gehuwde) vaders bij de opvoeding maar ook met andere normen en waarden over kinderen en gezin in hogere milieus. Parallel hieraan zien we dat kinderen van werkende moeders hun vader vaker zien dan kinderen van niet-werkende moeders. Dit kan eveneens met sekserollen te maken hebben maar de moeder heeft wellicht ook minder tijd waardoor de vader meer verantwoordelijkheid op zich neemt. In alle landen behalve Engeland heeft tot slot het hertrouwen van de moeder een negatieve invloed op het contact met de vader. Blijkbaar kan een stiefvader deels de biologische vader vervangen, althans voor zover het gaat over contact. Uit nadere analyses blijkt dat de kwaliteit van de relatie met de vader even goed is als er een stiefvader is.

heel weinig contact. In Nederland is het verband het zwakst. Relatief veel kinderen hebben weinig contact terwijl de relatie wel goed is, en andersom, heel wat kinderen hebben nog wekelijks contact terwijl de relatie juist niet goed is. Dit kan enerzijds wijzen op belemmerende factoren (zoals beleid dat niet tegemoet komt aan wensen van vaders en kinderen of moeders die contact afhouden), maar het kan ook wijzen op conflicten tussen ouders die de relatie tussen kind en ouders onder spanning zetten. Vanuit het perspectief van de kinderen is een sterke samenhang tussen kwaliteit en contact wenselijk en in dat opzicht is de situatie voor kinderen in Nederland minder gunstig dan elders.

Sociale verschillen in contact

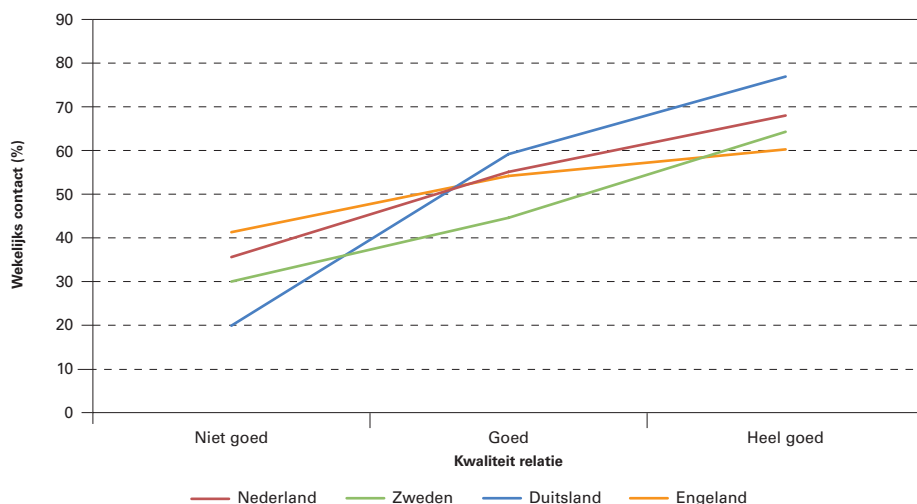
We hebben gezien dat er grote verschillen zijn in de mate van contact. Waar hangen deze verschillen mee samen? Voor een aantal kenmerken van ouders en kinderen is dit in kaart gebracht, waarbij co-ouderschap als frequent contact is aangemerkt. De frequentie van contact met de vader

Gescheiden immigrantengezinnen

Als we specifiek kijken naar niet-westerse migranten valt een aantal zaken op. Ten eerste zien niet-westerse immigrantenkinderen hun gescheiden vader minder vaak dan autochtone kinderen en is de relatie ook minder goed. Dit is sterker het geval voor de eerste generatie dan voor de tweede generatie. Dat heeft wellicht te maken met het grotere stigma dat verbonden is aan scheiding in vooral Aziatische en islamitische landen. De grotere werkloosheid onder immigranten kan ook een rol spelen; een vader die minder goed alimentatie kan betalen verdwijnt vaker uit beeld. Als we kijken naar de tweede generatie blijken het vooral kinderen uit gemengde huwelijken met een buitenlandse vader te zijn die hun gescheiden vader minder vaak zien. Is de moeder buitenlands, dan is dit niet het geval. De afkomst van de vader lijkt daarmee doorslaggevend dan de afkomst van de moeder.

Er zijn slechts geringe verschillen tussen verschillende groepen immigranten. Dit is in zekere zin opmerkelijk omdat bijvoorbeeld groepen waarin er geen sterke normen tegen scheiding zijn en waarin eenoudergezinnen veel voorkomen (zoals

Figuur 3. Percentage kinderen dat wekelijks contact heeft met hun gescheiden vader naar kwaliteit van de vader-kindrelatie, 2010

Bron: CILS4EU.

uit Afrika en het Caribisch gebied), dus ook een relatief zwakke relatie kennen tussen vader en kind. Dit is wellicht te wijten aan de meer op de moeder gerichte oriëntatie (matrifocaliteit) van deze groepen, iets dat vooral na scheiding goed zichtbaar wordt.

Verschillende landen?

Tot slot kijken we terug op de verschillen tussen de landen. Relaties tussen gescheiden vaders en kinderen lijken het sterkst te zijn in Zweden, het zwakst in Duitsland en Engeland, met Nederland daar netjes tussen in. Hangt dit samen met hoeveel er gescheiden wordt in een land? Men zou kunnen denken dat hoe gewoner echtscheiding is, hoe 'normaler' de relatie tussen vader en kind. Echtscheidingskansen zijn het hoogst in Zweden en Engeland, en lager in Nederland en Duitsland. Het lijkt er daarmee niet op dat het scheidingscijfer in een land een rol speelt: Engeland en Zweden zijn juist het meest verschillend in onze analyses, ondanks hun min of meer identieke hoge scheidingsrisico.

Hangen de verschillen samen met sekseongelijkheid in een land? Wat betreft de verdeling van arbeid en zorg tussen mannen en vrouwen en alle daarbij horende opvattingen over sekseongelijkheid, is Zweden het meest egalitair en zijn Engeland en Duitsland het minst egalitair (met

Nederland in een tussenpositie). De verschillen die wij vinden zijn hiermee in overeenstemming. Een dergelijk effect kan werken op micro- en op macroniveau. Meer investeringen van gehuwde vaders in de zorg van kinderen betalen zich waarschijnlijk terug in een betere relatie als vaders gescheiden zijn, en meer seksegelijkheid in een land leidt waarschijnlijk tot een voor vaders gunstiger overheidsbeleid ten aanzien van echtscheiding. We zouden dus kunnen concluderen dat hoe kleiner de sekseongelijkheid in een land, hoe sterker de vader-kindrelatie na scheiding. Uiteraard hebben we een grotere verzameling landen nodig om dit verband hard te maken, maar de verschillen die wij vinden wijzen wel in die richting. Als dit verband inderdaad bestaat, zou een verdere erosie van de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen in een samenleving kunnen leiden tot een verbetering van de relatie tussen gescheiden vaders en hun kinderen in toekomstige generaties.

Dit artikel is een verkorte versie van een te verschijnen artikel Kalmijn, M. (2015), Father-child relations after divorce in four European countries: Patterns and determinants, *Comparative Population Studies*.

Matthijs Kalmijn, Universiteit van Amsterdam en NIDI, e-mail: m.kalmijn@uva.nl

column

MODERNE KLAAGLIEDEREN

De dood, het vertrek naar verre oorden, maar ook de bruiloft waren in de Russische traditie gelegenheden waarbij kromgetrokken oude vrouwtjes klaagliederen aanhieven. Demografen bemoeien zich niet met de rituelen die rond de dood worden opgevoerd, maar ik vind dat klaagliederen veel zeggen over hoe een volk met belangrijke levensgebeurtenissen omgaat. Zo waren Russische begrafenisliederen bedoeld om de overledene op respectvolle wijze naar zijn of haar laatste rustplaats te brengen. De dode zou zich immers op de overlevenden kunnen wreken. Daarom hielden nabestaanden zich strikt aan alle plechtigheden en rites. De oude Russen waren ervan overtuigd dat de ziel van de overledene alles kon horen en zien en de klaagliederen moesten dan ook de man of vrouw in de kist verheerlijken. Iemand het graf in prijzen was dus vooral bedoeld om te zorgen dat iemand ook in zijn graf bleef.

Neem die kennis mee naar het heden en kijk naar hoe wij vandaag de dag iemand vaarwel zeggen. De tradities van de kerk worden door steeds minder mensen gevolgd en wie een begrafenis bijwoont komt steeds vaker in een uitvaartcentrum terecht waar in een strak tijdschema de overledene ook het graf in wordt geprezen. De liederen zijn echter in de loop der jaren onder invloed van de secularisering danig van karakter veranderd. Vroeger was Mieke Telkamp jarenlang de lijststaanvoerder van de Nederlandse uitvaarttop-10 met *Waarheen, Waarvoor*; een lied met een sterk religieuze inhoud dat gebaseerd is op het Amerikaanse *Amazing Grace*. De tijd van Telkamp is echter voorbij en wat het tegenwoordig goed doet in Nederland zijn *Time To Say Goodbye* van Andrea Bocelli en Sarah Brightman met daarachter Eric Clapton (*Tears in Heaven*), en Marco Borsato (*Het Water*). Kortom, liederen die weliswaar de overledene niet verheerlijken maar er wel voor zorgen dat – in de Russische traditie – de overledene beseft dat hij echt dood is. Wat mij vooral treft bij het doorvloeien van de begrafenislijst-100 is hoe een uitvaart voor veel Nederlanders een individuele ervaring is geworden waarbij men denkt dat de ziel van de overledene meeluistert naar zijn of haar eigen top-5 van populaire liederen.

Hoe anders is het karakter van de liederen die aan de top staan in Engeland; een land dat bekend staat om 'community singing', tradities, humor en voetbal, en die combinatie zie je ook terug in de begrafenisliederen. *Always Look on the Bright Side of Life* van Monty Python staat ferm op nummer één. Community singing en het lijflied van Liverpool komt terug bij *You'll Never Walk Alone*. Maar wat te denken van de herkenningstone van Match of the Day. Blijkbaar bestaat er veel behoefte bij de Engelsen om hun 'Studio Sport'-tune als eerbetoon aan de overleden sportfan te laten horen. En, zoals gezegd, er komen ook prachtige traditionals aan bod zoals *Abide with Me* en *All Things Bright and Beautiful*. In tegenstelling tot de Nederlandse liederen heeft men bij Engelsen het idee dat men in tijden van droefheid een gemeenschap wil vormen, met een vleugje humor. Eenzelfde mengeling van traditie en pop treft men ook aan in de VS, maar dan met een ander soort humor. Ik ontdekte een begrafenislijst-10 waarin het verlossende lied *Ding, Dong, the Witch is Dead* uit de *Wizard of Oz* prijkte, evenals *Highway to Hell* van AC/DC. "Van je familie moet je het maar hebben", zal de goede ziel in de kist wel denken.

Engelse begrafenislijst-10

1. Always Look on the Bright Side of Life - Monty Python
2. The Lord is My Shepherd (Traditional)
3. Abide with Me (Traditional)
4. Match of the Day (TV-tune)
5. My Way - Frank Sinatra
6. All Things Bright and Beautiful (Traditional)
7. Angels - Robbie Williams
8. Enigma Variations (Nimrod) - Edward Elgar
9. You'll Never Walk Alone - Gerry and the Pacemakers
10. Soul Limbo - Booker T & the MG's (Cricket test match TV-tune)

Harry van Dalen is onderzoeker bij het NIDI en hoogleraar Economie aan de Universiteit van Tilburg.

Meer vluchtelingen dan ooit

Wereldwijd is het aantal vluchtelingen het afgelopen jaar sterker gegroeid dan ooit. De UNHCR – de vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties – schatte eind 2013 het totale aantal vluchtelingen op ruim 51 miljoen. Eind 2014 is het aantal vluchtelingen, waarvan de helft kinderen, gegroeid tot bijna 60 miljoen.

In 2014 zijn er volgens de schattingen van de UNHCR ruim 13,9 miljoen nieuwe vluchtelingen bijgekomen, ruim vier keer zoveel als een jaar eerder. Dit als gevolg van het toegenomen aantal oorlogen, conflicten en vervolgingen in de wereld. De afgelopen vijf jaar zijn er in totaal vijftien nieuwe brandhaarden ontstaan of opnieuw opgeblazen, waarvan acht in Afrika (onder andere in Libië, Nigeria en Zuid-Soedan), drie in het Midden-Oosten (Irak, Jemen en Syrië), drie in de rest van Azië (Kirgizië, Myanmar en Pakistan) en één in Europa (Oekraïne).

De UNHCR onderscheidt ruwweg drie groepen vluchtelingen: buitenlandse vluchtelingen, binnenlandse vluchtelingen (ook wel ontheemden) en asielzoekers. Verreweg de meeste vluchtelingen – zo'n 38,2 miljoen, ruim 64 procent – bevinden zich in hun eigen land. Van de resterende 19,5 miljoen buitenlandse vluchtelingen en 1,8 miljoen asielzoekers bevindt het overgrote deel zich in de regio, vaak in de buurlanden. Vooral de oorlog in Syrië heeft geleid tot grote stromen aan vluchtelingen. Binnen Syrië waren eind 2014 circa 7,6 miljoen mensen ontheemd en nog eens 3,9 miljoen Syriërs waren op dat moment gevlucht naar het buitenland op een totale bevolking van 18 miljoen. Verreweg de meesten van hen bevonden

zich in de buurlanden: 1,6 miljoen in Turkije (40%), 1,1 miljoen in Libanon (30%), ruim 600 duizend in Jordanië (16%) en ruim 200 duizend in Irak (6%). Turkije is daarmee wereldwijd gezien ook het land dat de meeste buitenlandse vluchtelingen opvangt, gevolgd door Pakistan met ruim 1,5 miljoen Afghaanse vluchtelingen. Na Syrië herbergt Colombia door de langdurige onrustige binnenlandse situatie de meeste binnenlandse vluchtelingen (ruim 6 miljoen).

Van alle vluchtelingen wereldwijd verbleef eind 2014 ruim 97 procent in de eigen regio en de meesten daarvan in eigen land. Ook van de 1,6 miljoen vluchtelingen in Europa bevindt het grootste deel zich in eigen land: 823 duizend in de Oekraïne, 263 duizend in Georgië en ruim 300 duizend in de Balkan (Bosnië-Herzegovina en Servië en Kosovo). De 28 landen van de Europese Unie vingden eind 2014 samen ongeveer 860 duizend vluchtelingen op, waarvan 710 duizend van buiten Europa.

Peter Ekamper, NIDI, e-mail: ekamper@nidi.nl

BRON:

- UNHCR (2015), *World at war. UNHCR global trends; forced displacement 2014*. Genève: United Nations High Commissioner for Refugees.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

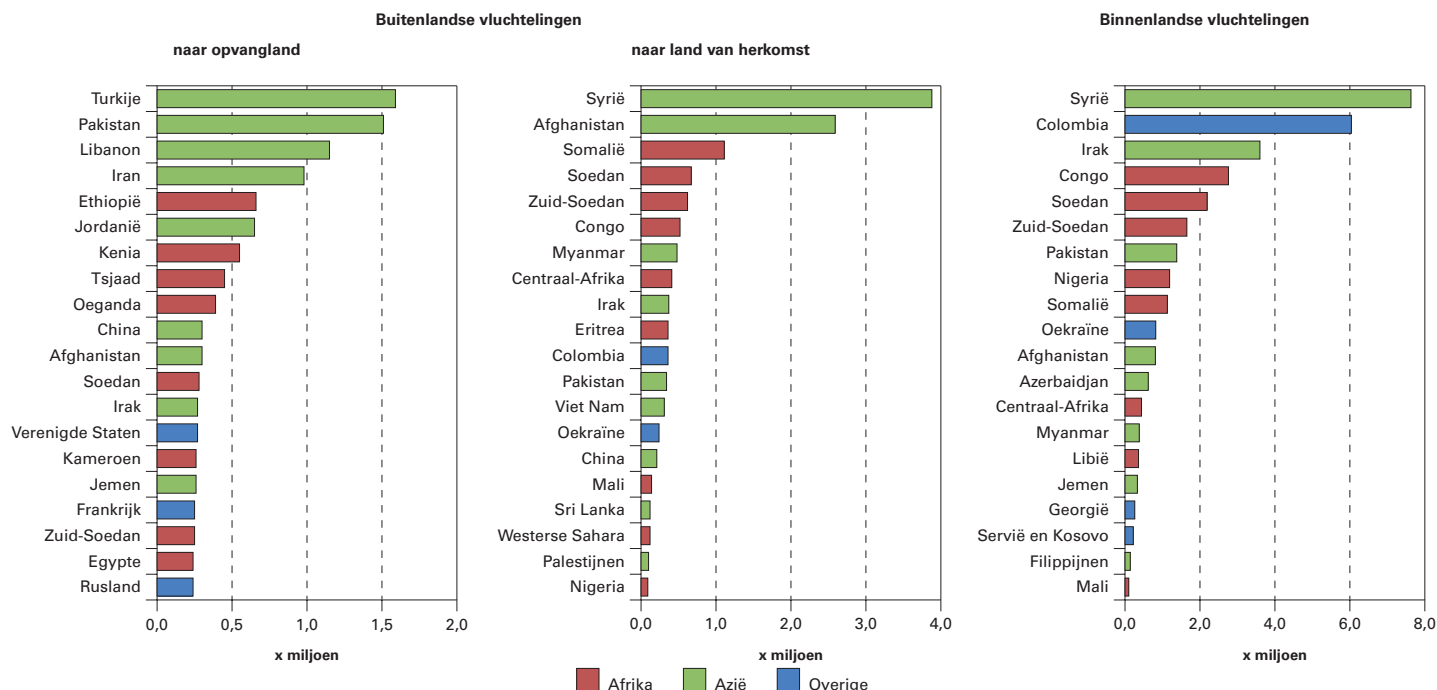
Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Nico van Nimwegen, hoofdredacteur Ingrid Esveldt, eindredacteur Harry van Dalen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	www.nadorpdruk.nl

Buitenlandse en binnenlandse vluchtelingen naar de twintig belangrijkste opvanglanden en landen van herkomst, 2014

Bron: UNHCR (2015).